

Ubi civis, ibi patria

EDUARD JIMÉNEZ

Economista i consultor en Polítiques públiques

En el present treball l'autor explora, de la mà de les polítiques públiques locals, la possibilitat de construcció de nous models de barri contraposats als efectes negatius de la dissolució de la ciutat. I ho fa analitzant tres fenòmens que hi estan estretament relacionats: la mobilitat residencial, la participació ciutadana i la configuració de les relacions barri-ciutat.

L'origen d'aquest article és la petició de donar continuïtat a un d'anterior¹, on tot discutint sobre les polítiques públiques en favor dels barris degradats i les seves limitacions, em plantejava la hipòtesi de construcció de nous models de barri que contrapossessin els negatius efectes de la dissolució de la ciutat². En el rerefons hi havia dues idees: (i) aquells barris mítics no tornaran a existir i (ii) les funcions de socialització i de conflicte social que permetien són imprescindibles per construir la ciutadania.

El tema pot prendre diverses perspectives, i la que aquí s'adopta és la més relacionada amb les polítiques públiques locals. Això no esgota ni de lluny el tema: viure és quelcom més que residir en un lloc i sentir formar part d'una comunitat, d'una banda, i les polítiques locals són una part més aviat reduïda del conjunt de polítiques públiques, de l'altra. En qualsevol cas, i per donar rellevància i profunditat a l'anàlisi que farem, abordarem consecutivament tres fenòmens que hi estan estretament relacionats. En primer lloc, el de la mobilitat residencial, que en el present segle ha estat d'extraordinària dimensió i que al meu parer planteja greus temes de fons per les polítiques urbanes i de ciutat. En segon lloc, el tant amanit tema de la participació ciutadana, que sembla sovint trobar-se en una mena de carreró sense sortida. En darrer lloc, el de configuració de les relacions barri-ciutat, un tema que pot tenir més visions que la discussió sobre centralitat i perifèria.

El títol d'aquest article respon a l'enfocament que se li vol donar, recollint una sentència de Ciceró: *Ubi bene, ibi patria*³, que podríem traduir per "allà on està el bé,

allà està la pàtria". La idea és ben senzilla. Si més no en el món de les societats avançades, la nostra identitat comunitària (la pàtria clàssica) la trobarem com més va més allà on puguem exercir la ciutadania; és a dir, defensar els nostres interessos, conflictivitzar els dels altres, ser solidaris, definir objectius i fer-nos expectatives. I això sia en un *locus* concret –un àmbit territorial– o sia en els creixents espais de relació social i interpersonal: un grup de *facebook* d'antics alumnes, una associació d'amants de la cadenera, una candidatura a donar un Nobel o la comissió *contra* una determinada actuació. Els barris diguem-ne "tradicionals" havien acomplert en bona part aquesta funció, i no diguem les ciutats. Avui necessitem renovar aquestes funcions també en base territorial, o la ciutadania serà cada cop més un miratge.

Veïnatge i mobilitat residencial

Segons l'enquesta demogràfica de l'IDESCAT, gairebé un de cada quatre catalans residia l'any 2007 en un municipi on havia arribat els darrers 7 anys, amb posterioritat al 2000, més d'un milió sis-cents mil residents. Se n'ha parlat força dels efectes de la immigració –no sé si prou– però gairebé gens dels efectes de la migració interior, provocada per l'extraordinària expansió i mobilitat residencial dels darrers anys. Del total, uns nou-cents mil són nouvinguts estrangers, però la resta –uns set-cents mil– són nacionals que han canviat de municipi de residència. Les dades són prou clares i es resumeixen en les següents taules.

¹ Jiménez, E (2009) "Noves polítiques de barri", *Nous Horitzons*, n. 195, p. 26-31, Barcelona: Fundació Nous Horitzons.

² Per la discussió sobre això, vegi's naturalment Borja, J. (2009) "La ciutat entre la despossessió i la reconquesta", a *Barcelona Metròpolis*, estiu 2009,

Barcelona: Ajuntament de Barcelona, disponible també a <http://www.barcelonametropolis.cat/ca/page.asp?id=21&ui=229>

³ Ciceró, *Tusculanas*, 5.37.108.

Taula 1. Arribada al municipi amb posterioritat al 2000. Catalunya i principals ciutats (2007, milers de persones)

Municipi/Àmbit	Residents amb última arribada després del 2000	Residents totals	Proporció
Badalona	25,4	206,8	12,28%
Barcelona	267,0	1.587,3	16,82%
Girona	30,4	93	32,69%
Hospitalet de Llobregat, l'	78,2	261,5	29,90%
Lleida	21,1	130	16,23%
Mataró	20,1	120,5	16,68%
Reus	20,3	105,4	19,26%
Sabadell	43,6	203,4	21,44%
Santa Coloma de Gramenet	19,3	117,6	16,41%
Tarragona	33,4	132,6	25,19%
Terrassa	41,5	200,3	20,72%
Catalunya	1.636,30	7.222,7	22,65%

Font: elaboració pròpia a partir d'IDESCAT, Enquesta demogràfica

Taula 2. Comarques catalanes amb més gran proporció de residents arribats amb posterioritat a l'any 2000 (2007, milers de persones)

Municipi/Àmbit	Residents amb última arribada després del 2000	Residents totals	Proporció
Baix Penedès	40,8	93,4	43,68%
Alt Empordà	49,7	129,2	38,47%
Garraf	45,9	138,2	33,21%
Val d'Aran	3,2	9,8	32,65%
Vallès Oriental	122,2	379,6	32,19%
Gironès	54,0	171,7	31,45%
Pallars Sobirà	2,2	7,3	30,14%

Font: elaboració pròpia a partir d'IDESCAT, Enquesta demogràfica

Naturalment, cap fenomen es distribueix de manera similar al territori. Els municipis i comarques amb més creixement són els que aquesta situació és més present. A les principals ciutats, emperò, els percentatges a l'entorn del 20% indiquen un procés molt important. Si fem el versemblant supòsit que totes les grans ciutats de Catalunya tenen una part important de la trama urbana relativament estable, posem del 50% de la població, llavors aquell 20% significa que a la resta de la ciutat –vet aquí nous eixamples i barris, transformacions dels nuclis, reformes interiors...– el 40% dels residents d'aquelles zones són pràcticament uns nousvinguts.

D'aquest fet podríem fer-ne una llarga llista de preguntes i qüestions derivades. Veient aquestes dades, particularment em pregunto com en determinats llocs les eleccions municipals del 2007 encara van assolir més del 50% de participació. Entusiasmada per haver descobert un nou filó d'anàlisi sociopolítica, corro a fer comprovacions i aviat me n'adono que no, que no té res a veure, els índex de partici-

pació electoral local i la 'renovació' padronal no tenen cap correlació aparent. Ben pensat, té tot el sentit: depèn de les actituds tant dels que arriben com dels que hi són, i aquí podem trobar per a tots els gustos. Una visió simplificada la podem trobar en el següent quadre:

		Necessitat i disposició a la integració al destí per part dels arribats	
		Alta	Baixa
Disposició a afavorir la integració per part dels preestants	Alta	Renovació comunitària	Aïllament nouvingut
	Baixa	Conflicte latent o explícit	Afebliment cívic i comunitari

Els casos més extrems sovint tenen a veure amb la immigració extracomunitària, però no sempre. Quan existeixen diferències notables, de tipus culturals i socioeconòmic, entre els nacionals preestants i els arribats també nacionals i per part dels primers la disposició a la integració és baixa, el conflicte està servit i tard o d'hora esclatarà. Típicament això està succeint en aquests municipis originàriament petits i de gran creixement on es pot palesar la confrontació entre "els del poble de tota la vida" i els nous veïns, sovint més joves i de millor estatus. Si a això afegim segregació urbana –cas de les famoses urbanitzacions–, les dificultats per fer ciutadania poden ser difícils de superar. Ens els grans barris de les principals ciutats també podem identificar aquest fenomen, tot i que la seva visibilitat només aparegui clarament en cas de conflicte entre aquells "del barri de tota la vida" i qui no es veu a sí mateix així, potser malgrat portar força temps vivint-hi. Aquest darrers tenen o poden tenir marcs cognitius i espacials més amples per construir el seu ésser social i cívic.

Desconec l'existència de polítiques locals adreçades a aquest fet, llevat dels coneguts programes d'acollida a immigrants, i em sedueix la idea-proposta que els municipis haurien de tenir una mena de carta d'acollida per a tots els nous veïns. En qualsevol cas, el primer requisit dels plans de ciutadania ha de ser necessàriament atendre els efectes de la mobilitat residencial, que en molts casos implica canvis socioculturals notables, i trobar mecanismes i espais concrets que permetin –no solament és un problema d'informació– fer generar aquesta pertanyença per adquisició, imprescindible per configurar la nova ciutadania.

Participació local: la inevitabilitat del camí difícil

Fa uns mesos em va impactar el comentari d'un tinent d'alcalde d'una gran ciutat metropolitana quan explicava els canvis inevitables en la forma de governar els municipis: "fa vint anys la gent ens demanava que féssim coses; ara per fer qualsevol cosa hem de demanar permís". En tota la vida pública hi ha un augment dels problemes de

CLARA GISPERT

legitimitat, però en el món local això arriba a extrems de bloqueig de l'acció col·lectiva. Els procediments formals vinculats a les institucions democràtiques es revelen insuficients i/o ineficaços, i pren força això que Rosanvallon ha anomenat la *contrademocràcia*⁴. I, naturalment, és molt qüestionable la pertinença i adequació dels mecanismes que disposem actualment per abordar determinades decisions. Per no parlar de temes com les deixalleries, els centres d'atenció a toxicòmans o els pisos tutelats (dit sia de passada, coses totes elles molt necessàries) pensem en el cas extrem d'uns quants milers de veïns que s'oposen a les intencions –no sempre clares– d'un club esportiu que hi ha qui diu que és més important que la primera institució del país, en qualsevol cas que desborda clarament l'àmbit d'un municipi i fins i tot d'una aglomeració. Qui ha de fer aquesta discussió? Quines limitacions tenen les decisions a prendre? Com s'identifiquen els interessos col·lectius? És d'aquests casos on gairebé cap solució és bona. La desgràcia

En el món de les societats avançades, la nostra identitat comunitària (la pàtria clàssica) la trobarem com més va més allà on puguem exercir la ciutadania; és a dir, defensar els nostres interessos, conflictivitzar els dels altres, ser solidaris, definir objectius i fer-nos expectatives

és que aquest tipus de cas és com més va la majoria de casos, si més no a les grans ciutats.

Les autoritats locals no tenen altra remei que definir amb precisió què volen aconseguir amb la participació, o inevitablement la retòrica participativa només farà que donar ales a tota mena de minigrups –perfectament legítims, d'altra banda– que no necessàriament expressen bé els interessos col·lectius. Tanmateix no poden continuar encallats en la idea que el principi de representació política i la defensa de l'interès general són la mateixa cosa, i que la participació és un procés consultiu basat en una mena de llicència gracioble pels vassalls. Sincerament, amb la que està caient els darrers mesos això seria suïcida.

Des del punt de vista de configurar els nous barris com a font de ciutadania, la participació s'esdevé un factor determinant si s'assoleix superar la dinàmica de partit

⁴ Pels interessats en tot això, és imprescindible la lectura de Rosanvallon, P (2007), *La Contrademocràcia. La política en la era de la desconfiança*. Buenos

Aires: Ediciones Manantial.

de ping-pong (per posar un esport poc violent) entre veïns i administració. En la mesura en què, es vulgui o no, els processos participatius tenen un punt d'artificials, és a dir, pretenen desfermar interessos i actituds que, de natural, no es produirien, o ho farien en una part molt petita de la població potencialment afectada, aquí trobem un assumpte que s'esdevé estratègic per a les polítiques locals. Un correcte disseny i gestió dels objectius i característiques d'espais i processos participatius pot contribuir decisivament a millorar l'espai ciutadà... O bé a allunyar-lo irremediablement, perquè, si més no al meu molt modest parer, tampoc no existeix ni és possible la ciutadania sense les institucions públiques, les quals són, en substància i no ho oblidem mai, les úniques que poden exercir el poder coercitiu en llibertat i democràcia⁵ per imposar els interessos generals.

En definitiva, la participació es font de ciutadania si i només si aconsegueix expressar la pluralitat real dels nous barris, no com un mecanisme a favor de ningú en particular –i menys de l'ajuntament– sinó com garantia que la civis és exercible per tothom. Naturalment, això és bonic de dir i molt difícil i feixuc de fer. Com es diu sovint, la participació no pot ser una nova obligació imposada a tots aquells que entre les extraescolars dels nens, la feina cada cop més en perill i les expectatives d'una vida personal gratificant han d'intentar encabir si al nou parc hi van pollanques o braquiquítos. Vaja, això no passarà i tampoc no caldria fer-hi ni un esforç més.

Allò que necessitem és:

- a) un sistema permanent i dinàmic d'informació (no de publicitat) que permeti a aquells que ho desitgin poder establir una opinió i, en base a això, determinades opcions i posicions davant el conjunt de temes;
- b) uns canals permanents que facin l'administració permeable realment a les queixes i demandes, de manera que aquestes no es vagin acumulant i llavors implosionen precisament quan es planteja la participació per un altra tema;
- c) una gradació político-institucional de la rellevàn-

cia de la participació (tot un plegat sembla que tot ha de ser participatiu, l'endemà no, l'altra algunes coses menors, després els grans projectes,... això no hi ha qui s'ho empassi!) que alhora situï amb precisió l'abast de les decisions i el paper (i àmbit territorial) de l'administració;

- d) uns mecanismes de garantia d'expressió de la pluralitat, no solament veïnal, sinó de molt altres actors que generen i 'despesen' ciutat (empreses, proveïdors, visitants, segons residents,...);
- e) òbviament, i en qualsevol dels casos, claredat en els objectes i en les regles del joc.

Barri-ciutat-metròpoli o la superació real de la dinàmica centre-perifèria

En les converses informals sobre les polítiques urbanes gairebé sempre trobem subjacent la divisió radical entre temes menors –i el dels barris i la seva situació n'és

un d'ells, no ens enganyem– i els grans temes de la política local, normalment articulats al voltant d'operacions de gran dimensió, d'impacte urbanístic i econòmic que semblen depassar la quotidianitat de la vida urbana. Aquest abisme s'utilitza per justificar alhora les particularitats en la gestió dels grans projectes urbans, normalment reservats a les

elits polítiques, institucionals i econòmiques. És la nova versió de l'antic funcionalisme centre-perifèria: benvingut sia garantir l'accés al transport públic i la disponibilitat d'equipaments i serveis arreu; bé, xino-xano ho farem. Però hi ha coses que són *too big* com per deixar-les caure o en mans de segons qui.

Posem, només per un moment, que hi ha alguna cosa de certa en això darrer. Llavors millor no amagar el cap sota l'ala. Millor que redefinim les escales de decisió, intervenció i, naturalment, participació, perquè tothom sàpiga a que atènyer-se. El contrari és optar pel camí de l'eclusió de responsabilitat, tant dramàtic per la nostra democràcia. En aquest sentit, els que rebutgem la idea que la democràcia és una mena de 'societat d'afectats' consistent en una negociació opaca entre el poder públic i els directament interessats, ens hem de plantejar que la vida als barris serà font de ciutadania també en la mesura que

⁵ No em vull estendre en aquest punt, però sovint fa angúnia observar dinàmiques dites participatives on l'administració ha fet deixadesa de tota autoritat i els participants decideixen en nuclis tant reduïts i sectaris com, pretesament, els de la pròpia administració. A voltes sembla que és més difícil de renovar un dirigent veïnal que un batlle.

⁶ Algú deu continuar pensant que el poder augmenta amb l'increment de la dimensió territorial de la jurisdicció, però en els temps que corren això ja no és així ni de lluny, sinó preguntin a molts primers ministres i alts dignataris.

el barri pugui vehicular instruments de proposició i discussió a nivell de tot el municipi i la metròpoli. Sono qui

Posem un cas tòpic: si de veritat no té sentit que tots i cadascun dels barris tinguin la seva piscina pública coberta –és un dir, o que tots i cadascun dels municipis–, llavors han de ser clars els mecanismes pels quals tothom pot tenir alguna cosa a dir i a fer sobre l'assumpte. No val ni deixar-ho morir ni que una autoritat superior (!?)⁶ se les manegui com pugui. En sentit contrari, no val tampoc que els problemes a un barri siguin el problema *del* barri, fins que no són prou notoris o enutjosos com per afectar la visió de conjunt, i llavors correm-hi.

Aquest període d'ara, on alhora es pot reprendre una autoritat metropolitana i es pretén en molts grans municipis –amb l'encert que sia, que de tot deu haver– establir noves dinàmiques de barri, posaran ben aviat sobre la taula aquestes qüestions, i serà menester tenir un plantejament previ o trobarem el mur del final del carreró més d'hora que tard.

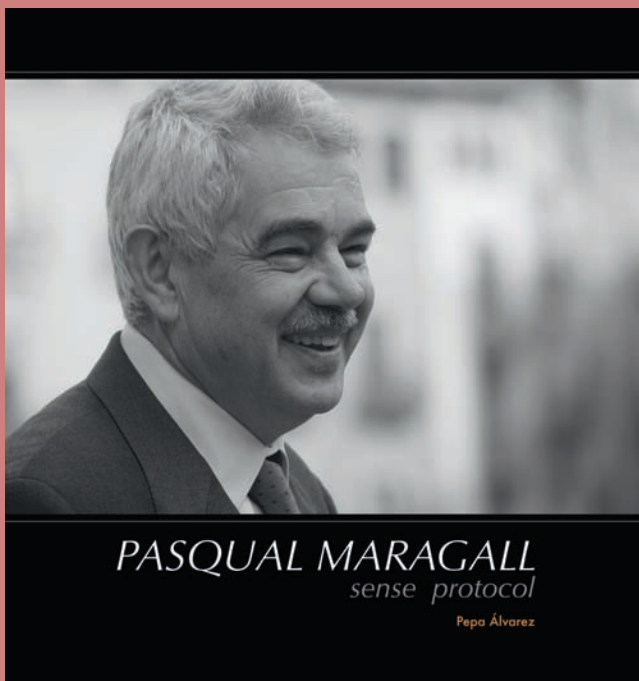
D'altra banda, la pretensió que des dels barris *exclusivament estant* es pot realment assolir coses com la dinamització comercial, la seguretat, l'atenció als col·lectius d'exclusió o l'accés a les oportunitats educatives és tant admirable com segurament irrealista. Això no és cap judici de

valor sobre el que hi malden: gràcies a ells encara hi ha alguna cosa viva i que es mou. Realment els barris són els primers interessats en una política efectiva a nivell general i metropolità que atengui les qüestions decisives de la vida urbana i la ciutadania. Naturalment, dient-hi la seva.

Els més avesats ja hauran advertit que sóc un romàntic, i que parlo de les *contrade* sieneses. Poca broma, la força de la pertanyença al barri quan aquesta no es contraposa ni a la ciutat, ni al país ni al món. Els que sabem que els nostres fills ja no jugaran al pal i bèlit al carrer, i que hi ha probabilitats que després del Leonardo o l'Erasmus es facin adults en un altre país; tothom a qui interessi de debò que la vida pública i col·lectiva es conformi per ciutadans com quelcom més que consumidors, contribuents o afectats, ha de contribuir a fer dels barris una font de ciutadania renovada, no exclusiva, voluntària i reconeguda per les autoritats públiques.

Diuen els psicòlegs socials que la diferència entre la nostra espècie i els altres animals és que a més de per necessitat podem i fem coses per desig. I no es pot desitjar el que no es coneix. Els barris no poden ser l'espai limitatiu millorat de condicions, han de ser d'alguna manera la base sobre la qual projectar-nos personalment i social. Llavors invertirem la tendència actual, i molta gent tornarà a dir que ell és d'aquell barri, *allà on està el ciutadà*. ■

NOVETAT EDITORIAL

Pasqual Maragall sense protocol

Pepa Álvarez

Aquest llibre aplega una selecció de fotografies de Pepa Álvarez, testimoni gràfic dels tres anys anteriors de l'arribada de Pasqual Maragall al Palau de la Generalitat, l'any 2003. Aquest àlbum gràfic és una mostra del caràcter i la manera d'entendre la política d'algú amb "una mirada clara, neta, d'una il·limitada capacitat per generar complicitats", com indica Jordi William Carnes, tercer tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Barcelona, a la presentació del llibre.

Els recursos obtinguts de la venda d'aquesta publicació seran destinats a Alzheimer International-Fundació Pasqual Maragall.